

Několik statí sborníku se netýká přímo literatury, např. Zofia Bik (Kraków) sledovala problémy katolické církve v období totality na Slovensku v letech 1945 až 1989.

Několik let po získání nezávislosti Slovenska ukázaly závěry konference o vybraných jevech ve slovenské literatuře od středověku k dnešku, že Slovensko se svou kulturou se neohraničovalo, nesnažilo se vymanit z evropských souřadnic a nikdy nepřestalo být součástí západoevropské kultury, založené na trvalém vkladu křesťansko-antického dědictví. Je to však pouze jeden z možných pohledů na tradice, z nichž slovenská literatura rostla, neboť vedle jejího mediteránního základu není možné opomíjet ani silné vlivy řecko-východní. Poznávací proces tak zůstává otevřený.

Libor Pavera

Slovanský modernizmus v genéze ukrajinskej literárnej postmoderny

Гундорова, Т.: Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Центр гуманітарних досліджень Львівського державного університету ім. Івана Франка, Львів 1997, 297 с.

Ako naznačuje prebal knihy, literárnovedný výskum Tamary Hundorovej (1955) sa doteraz sústredil na problém *Inteligencia a národ v próze Ivana Franka v 80. rokoch* (Kyjev, 1995), aby sa k tomuto autorovi vrátila aj monografií, ktorá vyšla v roku 1996 v Malbournе.

Problém ukrajinského modernizmu a postmodernizmu sleduje autorka v domácej (ukrajinskej) literatúre od 19. storočia. Parciálne okruhy z kontextovej a textovej „roviny“ tak umeleckej, ako aj spoločenskovednej oblasti komparuje a konfrontuje s literárnohistorickým výskumom v slovanských literatúrach (bulharská, slovinská, ruská). Pritom ale nechýbajú odkazy na francúzsku, nemeckú, chorvátsku literatúru. Autorka si je vedomá toho, že problém, ktorý si vybrala, patrí dnes k módnym, otvoreným, ale paradoxne aj doznievajúcim v zábere podnetných tém výskumu v umení a v spoločenských vedách.

Fakt, že sa autorka sústredila na ukrajinskú literatúru v priereze dvoch storočí, si vyžiadala, aby navodila „plastickú“ predstavu o tom, že tento problém vôbec možno sledovať v národnej literatúre Ukrajincov.

Pojem moderny a postmoderny sa T. Hundorovej v expozičnej časti práce akosi zlieva do jednoty, „vyslovuje“ pojmy jedným dychom. No keď si privolá na pomoc všeobecné, ale funkčné tézy z filozofie, logiky, psychológie moderny a postmoderny, uvedomuje si, že musí – pre logiku ďalších operácií s pojmami – odlišovať nielen ich, ale aj čas ako vývinový dištanc medzi nimi. Nuž a to je len krok k tomu, aby si všimla parciálne, sprievodné prejavy moderny, modernizmu a postmoderny v interpretovanom literárnom texte ako aj vo vede o týchto javoch vo filozofii, estetike a v teórii textu.

Autorka sleduje modernu a postmodernu v dvoch líniách jej dostupného reflektovania. Najskôr smeruje k dominantám podnetov a poznania doterajšieho výskumu (S. Wollman, G. Gadamer, J. Kristeva, J. Kolbuszewski, J. Wickeová, D. Ksicová, J. Krzyżanowski a iní), ktorý aplikuje do svojho výkladu moderny a postmoderny ako do iniciujúcich a prelnajúcich, ale i vzájomne deštruujúcich sa prejavov umenia na konci 19. a v 20. storočí.

Vo výklade T. Hundorovej sa zdôrazňuje v jej rekonštrukcii názorov na modernu a postmodernu zvlášť výskum z južnoslovanských literárnych „priestorov“. Tento zámer má opodstatnenie, lebo autorka sa o modernu a postmodernu zaujíma ako o jav, ktorý podlieha nánosom geografického kultúrneho kontextu. Hovorí na jednej strane o moderne, modernizme a postmoderne, ale aj o slovanskom modernizme, aby vážne počítala (prevzala) vo svojom interpretačnom princípe s reálnou existenciou slovanských modernizmov.

Vzťah slovanskej kultúry a modernizmu prijíma ako otvárajúci sa kultúrny priestor, v ktorom sa modernizmus stal lakmusovým papierom na určenie kultúrnej provinčnosti, tej-ktorej národnej literatúry voči európskemu kultúrnemu trendu. Pojem provinčnosť autorka nepoužíva, pracuje s pojmom regionalizmus, ale v tom okamihu, keď začína uvažovať o zvláštnosti či zvláštnostiach slovanskej moderny, uvádza do svojho myšlienkového priestoru ďalšie pojmy: epigónstvo, literátstvo, argumentuje uzavretosťou slovanských literatúr voči západoeurópskemu „pohybu“, čo má však svoje širšie súvislosti v kríze kultúry ako spoločenského javu.

Premiestňovanie sa v literárnom procese po osi dvoch storočí si vyžiadalo aj pohyb, hoci v skokoch, medzi estetickými a poetologickými prejavmi v literatúre ako v umeleckej entite národnej kultúry. V práci tento presun v čase a priestore „entity“ národnej literatúry sa rieši tak, že autorka vytvára bloky témy a problému.

Prvý spomedzi nich venuje kulturologickému diskurzu, teda kolízii „vysokej“ kultúry a uvažuje o polaritách moderna a postmoderna, západná a vysoká literatúra, kritika kultúry a mýtus vlastenectva.

Druhý venuje estetickému diskurzu, teda kontrastom idealizmus – fetišizmus, aby sa sústredila na symbolizmus a dekadenciu nimi podnecovanú.

V dvoch blokoch, ktoré nesú ústredné pomenovanie modernistický diskurz, sa raz objasňuje semiotika textu a druhý raz sa rieši rétorika textu.

Sumovaním výkladu situácie textu, kultúry, autora a čitateľa v priestore medzi modernou a postmodernizmom sa stala kapitola o modernizme ako o komunikácii.

Ťažiskom na umeleckú argumentáciu sa stala autorke ukrajinská literatúra a v nej ňom dávnejšie reflektovaný autor Ivan Franko. O presahoch jej výkladu a argumentácie do ruskej literatúry 19. storočia nemožno pochybovať zvlášť, keď sa premýšľa o takých prejavoch vývinu v procese (čase), akými sú tradícia, literárna tradícia, národná literatúra, pôvodnosť, epigónstvo, mýtus v literatúre, mýty národnej literatúry, ale aj kultúra, národná kultúra, či sa uvažuje o estetických kontextoch umeleckého výrazu v pojmoch vysoké a nízke.

Pohyb medzi slovanským a európskym, medzi východným a západným, otvoreným a uzavretým vo vzťahu ku kontextu a vývinu, si od autorky žiadal, ustáliť sa na istom okruhu poznávacích „reálií“, s ktorými chce literárna historička účinne argumen-

tovať vo vzťahu k textu ako entite, k textu ako konkrétnemu artefaktu, k textu vo vzťahu k autorovi, k textu vo vzťahu k čitateľovi, ďalej k (diferencovanej) národnej literatúre, kultúrnej praxi, jej pragmatizmu a k (otvorenému, vo vývine pluralitnému) umeniu ako k duchovným, morfológickým výpovediam, čo sú vnútorne všestrenne prepojené a vzájomne podmieňované.

Operovanie s pojmami vo vývinovom dialógu a tými moderna a postmoderna napokon predsa sú, si vyžiadalo aj ďalšie úkony: premýšľať o reálnosti vertikály od pôvodného (národné) k európskej tradícii dvoch storočí, ďalej vyrovnáť sa s krízou prijímania a interpretovania pojmov tradícia a kultúra, dešifrovanie ich estetických matric a poetologických sústav.

Singulárne chápané vnútorné prepojenie v konvenčných projektoch dejín literatúry (národná, svetová) a v chronologicky či druhovo, alebo esteticky komponovaných literárnohistorických výkladoch smeruje od slova, textu, autora, čitateľa k javu národná literatúra, pluralitne a prirodzene organizujú protipóly tých istých genéz. Lenže tie už nie sú rámcované etnickým a nacionálnym kódom. Nielen autorka, ale aj literármi vedci pred ňou, upozorňujú na monolit moderny a modernizmu, ktorý si žiada odlišovať a rozlišovať „regionálnosť slovanskej moderny“, teda rešpektovať „stredoeurópsky variant modernizmu ako secesný štýl“.

Po celkoch literatúra, moderna, postmoderna, kultúra, autorka posúva svoj výklad diskurzov k parciálnym súčastiam literárneho celku a hovorí o slove, obraze, štýle, štylizácii, ale aj o „ezoterickom“ a „sociokultúrnom“ v literatúre a umení, lebo ich treba považovať aj za výraz „masovej“ módnjej vlny v literárnom živote či literárnom procese. Koncentrácia na slovo ako na impulz a následok prejavov moderny a postmoderny si žiada, aby sa v práci hovorilo o intertextualite, pátose, módnosti, ale aj o „rozumnej pravde“ a nevýhodnosti sémantickej jednoznačnosti v kultúre, literatúre a v interpretáčnych a interpretátorských operáciách s ňou.

Avantgardné pohyby v európskej kultúre posledných dvoch storočí mali zložitý a nejednoznačný vzťah k estetike, filozofii a k estetike umeleckého artefaktu. Autorka tým, že premýšľa o stratégii slova v estetike a noetike textu či iného umeleckého artefaktu, rešpektuje autonómnosť autorskej dielne a jej poznávací aj umelecký kód nezávisle od horizontálne vedených univerzujúcich pohybov vedy „po“ umení.

Interpretačné výkony T. Hunderovej sú potrebnými a kultivovaným vkladom do dialógu s textom a navyše na podloží textu o modernosti európskej literatúry a o módnosti európanstva ako o časových gestách, ale i vývinových zákonitostiach zložitého vzťahu medzi tradíciou a tradičnosťou, systémom a jeho asymetriou v umení.

A napokon sa prácou T. Hunderovej vyplňa literárnohistorickým a medziliterárnym postupom „nenасыtený“ priestor takými poznatkami o reálnom výskume konkrétnej národnej, etnickej literatúry(-úr), ktoré napovedajú, že komunikácia hodnôt aj významov, aké vytvára slovo, je objektívna, no môže doplácať aj na to, že sa obchádza práve v slovanských literatúrach, ale aj okolo nich ako v partnerovi s iným jazykovým kódom. A týmto argumentom nedorozumenia v jednej reči dnes, aspoň v európskom duchovnom a kultúrnym kontexte, už nemožno seriózne dôvodiť.

Viera Žemberová